

מבצע "עופרת יצוקה" היה מוגבל בהיקפו. למרות זאת הוא עשוי להיות אבן דרך חשובה בהתפתחות האסטרטגיה המדינית והדוקטרינה הצבאית של ישראל להתמודדות עם אתגר הציר הרדיקלי

סנקים של צה"ל מתכוננים לכניסה לרצועת עזה במבצע "עופרת יצוקה" | אף שישראל הייתה מודעת לאסטרטגיה של הציר הרדיקלי, הרי ערב "עופרת יצוקה" לא ניתן היה לאתר אצלה אסטרטגיה נגדית ארוכת טווח המלווה בדוקטרינה צבאית קוהרנטית להשלמתה

סא"ל ערן אורטל
קצין במטכ"ל

"עופרת יצוקה" - לקחים על תפיסת ההפעלה*

הניצבים בפניה ועל הקשר המתהדק ביניהם. בתמצית, מלחמת לבנון השנייה סייעה לישראל להבחין בהתהדקות של ציר רדיקלי בהובלת איראן המאחד את טהרן, את דמשק, את חזבאללה ואת חמאס המקיימות שיתוף פעולה אופרטיבי ואסטרטגי נגד ישראל (ונגד המערב כולו). מהות האסטרטגיה של הציר הרדיקלי נותחה כבר בהזדמנויות רבות, ולכן לא ארחיב בה כאן מעבר לציון עיקר מאפייניה:

- הסתכלות ארוכת טווח המגלמת את האמונה שהמערב וישראל ייעלמו מכוח חולשתם החברתית.
- מתוך ההשקפה הזאת נוקט הציר הרדיקלי אסטרטגיה של התשה, אך שומר על מינון שלהערכתו לא יביא לפרוץ מלחמה.
- אם בכל זאת ישנה הידרדרות למלחמה, נוקט הציר הרדיקלי אסטרטגיה של פגיעה מתישה בעורף הישראלי כדי להאיץ את תהליך הקריסה הטבעית (על פי השקפתו) של החברה בישראל.

אף שישראל הייתה מודעת לאסטרטגיה הזאת של הציר הרדיקלי, הרי ערב "עופרת יצוקה" לא ניתן היה לאתר אצלה אסטרטגיה נגדית ארוכת טווח המלווה בדוקטרינה צבאית קוהרנטית להשלמתה. עדות לכך היא השינויים הרבים במתווה של "עופרת יצוקה" והגישות השונות בנוגע ליעדי ולרעיון שבמרכזו. בתחילתו היה "עופרת יצוקה" מבצע לשיפור המציאות הביטחונית בדרום. עם התקדמותו השתנתה התפיסה אצל חלק ממקבלי ההחלטות, והם החלו לראות בו מהלך שחורג מגבולות עזה ונועד ליצור לישראל דימוי מרתיע מול הציר הרדיקלי כולו.

ניתן להצביע על שלוש גישות בנוגע ליעדי המבצע ולרעיון שבבסיסו:

1. על פי הגישה הראשונה, המבצע הוא פעולת גמול שיעדה להפגין כוח, לפגוע באויב ולהרתיעו במסגרת המאמץ לשנות את כללי המשחק המוכרים לאויב בזירה ולהעביר את היוזמה האסטרטגית לידי ישראל. על פי הגישה הזאת ניתן להפסיק את המבצע בשלבים מוקדמים יותר מכפי שאירע בפועל, שכן היעד של הרתעה הושג כבר בימים הראשונים.
2. על פי הגישה השנייה היעד המרכזי של המבצע הוא להשיג רגיעה ממושכת לא רק באמצעות הרתעה אלא גם באמצעות הסדרה (עקיפה) עם האויב. על פי הגישה הזאת המבצע הוא כלי להפעלת לחץ עד שיתאפשרו התנאים להגעה להסדרה כזאת, ומכאן שעליו להיות מבצע מתמשך.

מבוא

מבצע "עופרת יצוקה" נערך בעיתוי אסטרטגי ייחודי: האויב - ארגון החמאס - היה עדיין מצוי באותה העת במסגרת שלב ההסתגלות להיותו הכוח הפוליטי השולט ברצועת עזה. במסגרת ההסתגלות הזאת היה הארגון מצוי במתחים בנוגע לדומיננטיות של ההנהגות השונות (חוץ-פנים-צבאית), בנוגע לדגשים האידיאולוגיים השונים (דתי-ג'יהאדיסטי לעומת דתי-לאומני) ומעל הכול בנוגע לגישה שעליו לנקוט: האם עליו להיות שלטון אחראי הדואג לרווחת אזרחיו או שעליו להישאר מחויב בכל מחיר לחזון של התנגדות ושל מאבק. ישראל בכלל ועזה"ל בפרט היו באותה העת עדיין בשלבים ראשוניים של גיבוש האסטרטגיה המדינית והצבאית שיש לנקוט כלפי התאוצה שצובר הציר הרדיקלי באזורנו, וחמאס בתוכו.

בנסיבות האלה ניתן היה לצפות מראש ש"עופרת יצוקה" - שהייתה בסך הכול מבצע צבאי מוגבל למדי בהיקפו - תחולל תהליך למידה אסטרטגי החורג מגבולות המלידה הצבאית-טקטית של שני הצדדים. למעשה ניתן היה להבחין כבר במהלך המבצע כיצד מבשילה ההבנה הן בצד הישראלי והן בצד הציר הרדיקלי שפעולת עזה"ל בעזה היא "שדה ניסויים" אסטרטגי למפגש בין הציר הרדיקלי לבין ישראל, המחנה הערבי המתון ומדינות המערב.

במאמרי "האתגר האסימטרי של הג'יהאד" (מערכות 417, פברואר 2008) עמדתי על הרעיון שלפיו נכון לפעול מול ארגוני ג'יהאד בשלבי ההתבססות שלהם ובאמצעות מבצעים צבאיים רחבי היקף. הנימוק לכך היה שיש למנוע מהארגונים את עולם החיכוך נמוך העצימות, המועדף עליהם, ולמצות את יתרונות העוצמה של מדינה ושל צבא מערביים מולם. המאמר שלהלן הוא מעין מאמר המשך שנועד לפתח את הרעיון בהקשר של לקחי "עופרת יצוקה" ושל העימות הקונקרטי בין ישראל לבין הציר הרדיקלי הכולל את שלוחותיה של איראן באזורינו: חמאס, חזבאללה ובמידה מסוימת גם סוריה. מטרת המאמר הזה היא לשרטט את התובנות האסטרטגיות האפשריות של שני הצדדים ולהתוות מסקנות ביניים ראשוניות מהניתוח הזה.

הסביבה האסטרטגית שבבסיס המבצע

מלחמת לבנון השנייה החישה את ההבנה בישראל בנוגע למהות האימונים

*המאמר נכתב בינואר 2009 מיד עם תום מבצע "עופרת יצוקה"

3. על פי הגישה השלישית המטרה היא להשיג הסדרה בין-לאומית שתגביל את התעצמות החמאס. הגישה הזאת - כך אני מעריך - לא התגבשה ערב המבצע אלא עלתה במהלכו. לפי הגישה הזאת נועד המבצע לא רק להרתיע את האויב אלא גם, ואולי בעיקר, להחליש את הציר הרדיקלי באמצעות המחשת חולשותיו וליכוד קבוצת המדינות המתונות והמעורבות בפעולה מתואמת יותר מאשר בעבר. התרומה העיקרית של "עופרת יצוקה" על

במהלך "עופרת יצוקה" התגלתה לחמאס מציאות שונה ממסגרת הציפיות המוקדמות שלו בנוגע לעימות עם ישראל

פי הגישה הזאת הייתה החזרה מסוימת של המומנטום לקבוצת המדינות המתונות ולהשפעה המערבית במזרח התיכון - שני גורמים שהיו עד המבצע בתהליך של היחלשות ושל נסיגה.

לאי-ההכרעה בין הגישות השונות במהלך המבצע היה תפקיד חשוב בהתמשכותו וביצירת מחלוקת סביב הישגיו המדיניים. לכן הצורך בביורו האסטרטגי של ישראל בכלל ובהקשר של מבצעים רחבים נגד הטרור בפרט הוא לקח חשוב ממבצע "עופרת יצוקה".

השפעת "עופרת יצוקה" על האויב

ערב המבצע היה חמאס בתהליך מואץ של התעצמות צבאית ושל ביסוס שלטונו ברצועת עזה במקום הרשות הפלסטינית. מדיניותו נועדה להשיג שני יעדים מרכזיים:

1. במישור הפלסטיני שאף הארגון לבסס את המעמד שרכש לעצמו של יישות מדינית עצמאית, להגביר את השפעתו בשטחי יהודה ושומרון ולהפוך בסופו של דבר לגורם השולט על הזירה הפלסטינית כולה.
 2. במישור האידיאולוגי-אזורי היה חמאס מצוי בשלבים של הידוק הקשר שלו עם איראן, עם חזבאללה ועם סוריה (הציר הרדיקלי) ובמסגרת הזאת פיתח יחסי תלות הולכים וגוברים בסיוע מאיראן בתחומי הכלכלה, האספקה הצבאית, ההדרכה והתיאום האופרטיבי והמדיני. כתוצאה מהקשרים האלה התלבט חמאס - וההתלבטות הזאת עדיין לא הסתיימה - בנוגע לקו האידיאולוגי שעליו לנקוט: האם לשים דגש על הקו האסלאמי-לאומי, המחייב אותו להשקיע בבניית האומה הפלסטינית, או להתמקד בקו האסלאמי-האדיסטי, הניצב במתח משמעותי מול הקו הלאומי.
- במהלך "עופרת יצוקה" התגלתה לחמאס מציאות שונה ממסגרת הציפיות המוקדמות שלו בנוגע לעימות עם ישראל. ברמת האסטרטגיה רבתי התבררו לו העובדות הבאות:

1. הציר הרדיקלי מוכן להשקיע משאבים רבים בעיתות שגרה בתמיכה בחמאס, אך נמנע מלקחת סיכונים כדי לתמוך בחמאס בצורה ישירה בעת לחימה באמצעות פתיחת חזית נוספת. במילים אחרות: הרטוריקה של ההתנגדות לא תורגמה לפעולות ממשיות שהיה בהן כדי להקל על מצוקתו הצבאית של החמאס. יתר על כן, הנהגת הפנים של החמאס גילתה שהיא משלמת מחיר יקר על הברית האסטרטגית שלה: הנהגת הארגון בדמשק - בהשראה ישירה מאיראן - לא נרתעה מהמשך הלחימה חסרת התוחלת

2. והיקרה גם כאשר היה ברור שהאינטרס הפלסטיני בעזה הוא הפוך. לחמאס התברר שחבירתו לציר האיראני הביאה אותו לכדי עימות גלוי עם מצרים ולעמדת נחיתות משמעותית בזירה הדיפלומטית המערבית. נקודת התורפה הזאת התגלתה במלוא עוצמתה עם הימנעותם של המצרים - ובמידה רבה גם של מדינות המערב - מלהפעיל לחץ כבד על ישראל, גם כאשר הטרגדיה האנושית וממדי הפגיעה של צה"ל ברצועה קיבלו הד תקשורתי נרחב. במילים אחרות: העובדה שחמאס זוהה עם איראן ניטרלה במידה רבה יתרונות מסורתיים שעליהם התבסס הארגון באסטרטגיה הצבאית שלו וניפצה שתי הנחות יסוד שלו: שצה"ל ירסן את פעולתו הצבאית כדי להימנע מדה-לגיטימציה בעולם ושפגיעה בלתי נמנעת של צה"ל באזרחים בעת הלחימה - למרות הריסון שניקוט - תקים את העולם נגד ישראל ותחייב את צה"ל לעצור את הלחימה מוקדם מכפי שתיכנן.

גם הנחותיו ברמת האסטרטגיה - כך התברר לחמאס - היו שגויות:

1. החמאס העריך שיוכל לפעול "מתחת לסף" ולהגיע למיקוח כוחני עם ישראל בלי להידרדר למבצע רחב היקף. ההנחה הזאת - כך התברר לארגון - הייתה מוטעית. שגיאה דומה עשה גם חזבאללה בקיץ 2006 כשתקף סיוור של צה"ל וחטף שניים מחייליו - אירוע שהביא לפרוץ מלחמת לבנון השנייה. הן "עופרת יצוקה" והן מלחמת לבנון השנייה עירערו את אחת מאבני היסוד של אסטרטגיית ההתנגדות, שעיקרה הוא חיכוך מתמשך עם האויב בתנאים שבהם עדיפותו הצבאית אינה באה לידי ביטוי.
2. החמאס העריך ששיגור רצוף ומתמשך של טילים לעבר העורף האזרחי של ישראל ייצור בקיעים וביקורת פנימית בחברה הישראלית ויאפשר לו לטעון לניצחון. גם האסטרטגיה הזאת לא הוכיחה את עצמה. במידה רבה יש לזקוף את הכישלון הזה של החמאס לזכות הציבור הישראלי שגילה חוסן ולכידות משמעותיים במהלך המבצע ולתפקוד הטוב של הרשויות האזרחיות. סיבה חשובה נוספת לכישלוננו של החמאס הייתה אי-הצלחתו לירות מטחים גדולים, מתואמים ומדויקים במשך כל המלחמה. הכישלון הזה נבע, בין היתר, מהנסיבות המבצעיות שהכתיב צה"ל.
3. החמאס העריך שצה"ל יירתע מעימות צבאי בשטח עירוני צפוף, וכי אם בכל זאת יפעל בשטח כזה, ניתן יהיה לפגוע בו באופן קשה וליצור את הרושם בדעת הקהל הפלסטינית, הישראלית והעולמית שמדובר בכישלון של ישראל. גם ההנחה הזאת - כך התברר לחמאס - הייתה שגויה. החמאס נוכח לדעת כי גם לאחר שנה שלמה של התבצרות ושל היערכות צבאית במתכונת החזבאללה הצליח צה"ל להתגבר על תשתית המטענים, המנהרות, הבתים הממולכדים, יחידות המתאבדים והנ"ט ולפעול כמעט ללא התנגדות במרחבים הבנויים של פאתי העיר עזה. היחידות הלוחמות של החמאס בחרו שלא להתעמת עם צה"ל בפעולות גדולות - גם לא כשנראה היה שצה"ל עומד להיכנס ללב העיר עצמה ולסכן את עצם שלטונו של החמאס ברצועה. האויב נוכח לדעת שכאשר הוא נייד, צה"ל מאתר אותו ותוקף אותו באמצעות חיבור מודיעין ותקיפה בזמן אמת, וכי בהיותו סטטי וערוך על בסיס תשתיות קבועות וחשאיות (לכאורה), תוקף אותו צה"ל תוך הסתמכות על מודיעין שנאסף - כך יש להניח - לקראת המבצע ובמהלכו.

בעקבות המבצע עומדות בפני האויב שתי דרכי פעולה בסיסיות אפשריות: להדק את הברית האסטרטגית עם גורמי ההתנגדות ולהפיק לקחים באופן מתואם עם גורמי הציר הרדיקלי, כפי שעשה חזבאללה לאחר מלחמת לבנון השנייה, או להחליט על מיתון האלמנט הג'יהאדיסטי שבו ולהשקיע יותר בבניית הלאומיות הפלסטינית. אם יחליט חמאס ללכת בדרך הראשונה הוא צפוי לנקוט את הפעולות הבאות:

רצועת עזה בעת מבצע "עופרת יצוקה" כפי שצולמה מקיבוץ בארי | במהלך "עופרת יצוקה" התברר לחמאס שהציר הרדיקלי מוכן להשקיע בו משאבים רבים כעיתות שגרה, אך נמנע מלקחת סיכונים כדי לתמוך בו בצורה ישירה בעת לחימה באמצעות פתיחת חזית נוספת

ההישגים והלקחים מ"עופרת יצוקה"

הנחת העבודה היא אפוא שהאויב ינקוט דרך פעולה המשלבת את שתי דרכי הפעולה שהוצגו לעיל: המשך מימושה של האסטרטגיה ארוכת הטווח של התשתית ישראל בשיתוף פעולה עם שאר החברים בציר ההתנגדות לצד פעולות שיקום שיוצאו אל הפועל במקביל לעשיית ויתורים טקטיים מסוימים.

נוכח הנחת העבודה הזאת יש למפות את ההישגים של ישראל במבצע "עופרת יצוקה" ולנסות להפיק מהם לקחים. מטרת התהליך הזה היא לעצב – על בסיס הלקחים האלה - תפיסה אסטרטגית ארוכת טווח של התמודדות עם החמאס ועם יתר הגורמים בציר ההתנגדות ועם תפיסת האסלאם הרדיקלי. הגורמים האלה, יש להדגיש, צפויים להמשיך להיות גורם משפיע מהותי באזורנו למשך שנים רבות נוספות.

ההישג הבולט ביותר של ישראל מהמבצע הוא יצירת הרתעה. ההרתעה הזאת היא פועל יוצא של שני היבטים חשובים:

1. **קבלת החלטה לצאת למבצע.** ישראל הפגינה את נחישותה להילחם בטרור - גם במחיר של פגיעה בעורף, של נטילת סיכונים צבאיים ושל סיכון יחסי החוץ שלה. הנחת העבודה של החמאס הייתה שישראל - מנימוקים תרבותיים בסיסיים ("רפיסות") ומשיקולים נקודתיים (בחירות) - תבחר שלא להיכנס לעימות משמעותי איתו למרות החלטתו המוצהרת לאתגר את הבנות הרגיעה עם פקיעת תוקפן. ההישג הזה בולט במיוחד משום שהוא מצטרף לרושם שהשאירה החלטת ישראל להגיב בחריפות על חטיפת

1. הוא ידחה את הניסיונות לפיוס פנים פלסטיני ולשחיקת המעמד שיש לו היום של שליט יחיד ברצועה. הדבר יבוא לידי ביטוי, בין היתר, באימתן דריסת רגל לרשות הפלסטינית בתחום הרצועה ובביסוס המאמצים לשיקום הרצועה על סיוע מאיראן ומגורמים רדיקליים אחרים.

2. האצת ניסיונות ההתעצמות ומתן דגש ללקחים מבצעיים: הכנסת רקטות ארוכות טווח שיאפשרו לארגון לפגוע בגוש דן, הכנסת אמצעי נ"ט ש"מ שיצמצמו את חופש הפעולה של צה"ל באוויר, הכנסת אמצעי נ"ט מתקדמים שיאפשרו לחמאס לפגוע ברק"ם הישראלי עוד בהיותו בשטחים הפתוחים ברצועת עזה ובשטח ישראל וכיוצא ב.

3. הפקת לקחים בתחום התיאום בין גורמי ההתנגדות באזור ומיסוד ברית הגנה בין חזבאללה לחמאס שתחייב כל אחד מהארגונים לפתוח חזית נגד ישראל במקרה שהארגון האחר נקלע למלחמה.

אם יעדיף החמאס ללכת בדרך של מיתון הפן הג'יהאדיסטי שלו, יבוא הדבר לידי ביטוי בניסיונות להתקרב למצרים ולרשות הפלסטינית, בהתמקדות בפעולות לשיקום הרצועה - גם בסיוע הרשות הפלסטינית וגורמים בין לאומיים - בהשגחה מסוימת של מאמץ ההתעצמות (דחייתו למועד נוח יותר) ובהגברת משקלה של הנהגת הפנים בקבלת החלטות הן מול הזרוע הצבאית והן מול הנהגת החוץ הנתונה להשפעתן של איראן ושל סוריה.

באיזו דרך יבחר בסופו של דבר החמאס? כמקובל במזרח התיכון סביר להניח שהוא ישלב בין שתי הדרכים: מצד אחד ינסה להתקרב למצרים ולקהילה הבינלאומית באמצעות רטוריקה מתונה ומעט ויתורים טקטיים כלפי הרשות הפלסטינית ובמקביל, תחת מעטה חשאיות, יפעל כדי להדק את הברית האסטרטגית שלו עם ציר ההתנגדות, להתעצם ולהפיק לקחים לקראת סבב לחימה צפוי נוסף.

שני החיילים בצפון ביולי 2006. יתר על כן, התגובות האלה מצטרפות לסדרה ארוכה של מבצעי תגובה מן העבר, ובהם "חומת מגן" "דין וחשבון" ו"ענבי זעם". המסקנה מ"עופרת יצוקה" ומהמבצעים האחרים שהוזכרו לעיל היא שישיראל אינה מהססת להפעיל את מלוא עוצמתה הצבאית נגד ארגוני הטרור, וכי קשה לצפות מראש את העיתוי ואת הנסיבות שבהם תבחר לעשות כן.

2. **איכות המענה הצבאי לאתגר.** הישג נוסף של ישראל ב"עופרת יצוקה" הוא העובדה שהיא הפגינה יכולת צבאית טובה להתמודד עם האתגר הצבאי של ההתנגדות. כאמור, מערכי ההגנה של החמאס לא תיפקדו, אף שנבנו גם לאור לקחי חזבאללה ממלחמת לבנון השנייה, שיגורי הטילים לא החלישו את נחישות העורף הישראלי, ולא נוצר "סיפור ניצחון" אמין.

החמאס אינו אלה מקרה בוחן "קטן" למענה הדוקטרינרי האסימטרי: בעזה לא הוצבו מערכות רקטיות לטווח בינוני וארוך, לא הופעלו מערכי נ"ט מתקדמים, ומערכות ההגנה של החמאס לא דמו למערכות המכשול המורכב בזירות הצפוניות. למרות ההסתייגויות האלה הרי יש בכוחו של המענה שנתנה ישראל כדי להעמיד בספק את האפקטיביות של דוקטרינת ההתנגדות האסימטרית כולה ושל חזבאללה בראשה. המענה הזה כולל את יכולתה של ישראל להתמודד במקביל עם האיום על העורף (באמצעות מדיניות ספיגה וחוסן חברתי) ועם אויב הערוך במערכי הגנה סבוכים בשטח שמאוכלס בצפיפות רבה (באמצעות שלטנות אווירית ומודיעינית התומכת בתמרון קרקעי כבד ואסרטיבי).

נוסף על הישג ההרתעה תרמה "עופרת יצוקה" גם למצבה האסטרטגי של ישראל בהסתכלות רחבה יותר:

1. מבצע "עופרת יצוקה" סדק את דימוי האחדות וההצלחה של ציר ההתנגדות. הציר הזה, שנהנה מתחושת לכידות ואחדות ומהזרמה נדיבה של משאבים איראניים, היה - כך התברר - פחות סולידרי מכפי שהעריכו ראשי החמאס: חזבאללה ואיראן נמנעו מלהסתכן בפתיחת חזית שנייה, אך למרות זאת לא היססו לתבוע מאנשי החמאס בעזה - בין היתר באמצעות הפעלת לחץ על הנהגת החוץ של החמאס - להמשיך להילחם בקרב חסר הסיכוי. גם אם פתיחת חזית נוספת לא הייתה בגדר סיכום מוקדם בין חזבאללה לחמאס, הרי ברור שהדימוי הציבורי של החזבאללה, של איראן ושל סוריה בעיני הקהלים הערביים נפגע בתוצאה מהפער שבין הרטוריקה הלוחמנית שלהם לבין פעילותם הגלויה.
2. מבצע "עופרת יצוקה" חיזק את מעמדן של המדינות הערביות המתונות, ובראשן מצרים, וסייע לרתום אותן ביתר שאת נגד המחנה האיראני.
3. מעבר לכך סייע המבצע להגביר את מודעותו של המערב לתפקיד השלילי שממלאת איראן במזרח התיכון. אף שהדימוי של ישראל בעולם נפגע כתוצאה מהמבצע - בשל הפגיעות שספגה האוכלוסייה האזרחית בעזה במהלכו - הרי הוא סייע להחדיר לתודעת העולם את העובדה ששורש הבעיה הוא הטרור בהשראת איראן.
4. ברמה הקונקרטית יותר הביא המבצע להכרה בין לאומית בצורך להפסיק את העברות הנשק מאיראן לרצועת עזה. אומנם מוקדם לקבוע אם

חיילי צה"ל פורצים למבנה במבצע "עופרת יצוקה" | בכוחו של המענה שנתנה ישראל כדי להעמיד בספק את האפקטיביות של דוקטרינת ההתנגדות האסימטרית כולה ושל חזבאללה בראשה

המנגנונים הבין-לאומיים שעל הקמתם דובר כדי לבלום את זרם ההברחות אכן יקומו והיו יעילים, אולם ניכר שמצרים החלה לפעול ביתר נחישות כדי לשים להם קץ. בד בבד לא יהיה זה מופרך להניח שבעתיד, בניגוד למצב עד למבצע, יהיה זה לגיטימי בעיני העולם אם ישראל תפעיל כוח באופן יזום כדי למנוע את התעצמותו הצבאית של ארגון טרור המסכן את ביטחון אזרחיה.

סיכום ביניים של הלקחים מ"עופרת יצוקה"

במישור האסטרטגי: למבצעים צבאיים רחבים ישנו פוטנציאל משמעותי להחליש את דימוי ההצלחה של ארגוני ההתנגדות ושל הציר הרדיקלי (בתנאי שהם מוצלחים, כמובן). דימוי ההצלחה הוא מרכיב קריטי, לדעתי, במומנטום ובאטרקטיביות המאפיינים את אידיאולוגיית הטרור האסלאמי בתודעת העולם הערבי והמוסלמי. להפעלת כוח צבאי במבצעים רחבי היקף, המביאים לידי ביטוי את יתרונות הצבא הסדיר ושנערכים לאחר צבירת לגיטימציה בין-לאומית וקונסנזוס לאומי, עשויה להיות תרומה משמעותית גם לחיזוקו של המחנה הערבי הלאומי המתון, הנמצא בתהליך נסיגה בשנים האחרונות, וגם לרתימתה של המערכת הבין-לאומית ללחימה בהשפעת איראן באזורנו. במישור הצבאי: כאמור, אין להקיש מהלחימה בחמאס באופן ישיר ללחימה בחזבאללה או בצבא סוריה. אלה הם מקרים ייחודיים ושונים אלה מאלה באופן מהותי. עם זאת, למרות ההסתייגות, נכון להבחין בכמה מאפיינים עקרוניים המשותפים לאיום הצבאי של כל שחקני הציר הרדיקלי, ולכן חלק מהלקחים שהפיק צה"ל מ"עופרת יצוקה" רלוונטיים גם לחזיתות אחרות. להלן כמה מהלקחים האלה:

- **המענה המודיעיני והטקטי למערכים שנבנו בשיטה של הגנה קבועה.** החמאס הכין מראש מערכי הגנה חפורים (תת-קרקעיים) ובנויים. צה"ל התמודד איתם במגוון של דרכים: הוא למד אותם ביסודיות בתקופה שלפני המבצע והצליח לפגוע ברבים מהם במכת הפתיחה; הוא ניטרל אותם באמצעות סיוע אש מסיבי, ובכלל זה באמצעות טכניקת אש ממגוון אמצעים הדומה במעט לשיטה המסורתית של מסך אש מתגלגל - במיוחד במקומות שבהם ניתן היה לצפות למארבים ולמכשולים של האויב - והוא וידא שבכל התנגשות יטו יחסי הכוחות בצורה בולטת לטובתו. העוצמה המכרעת שהפעיל צה"ל הציבה את האויב על קרני הדילמה: האם לפעול מול צה"ל על פי תוכניתו המקורית ולהסתכן בספיגת אבדות כבדות או לנתק מגע ולוותר על ביצוע משימותיו. לרוב בחר האויב לנתק מגע.
- **פגיעה ברצון הלחימה.** האויב בזירות השונות (הדבר נכון לחמאס, לחזבאללה ובמידה מסוימת גם לצבא סוריה) פיתח שיטת לחימה המחייבת מידה רבה של נחישות ושל דבקות במשימה. במבצע בעזה התקשה האויב לפעול כפי שתיכנן, וחלק מפעיליו סירב למלא משימות, אף שמתאר הכיתור והלחימה מול העוצמה של צה"ל היה צפוי מבחינתו. צה"ל נדרש לשמר ולקבע את אלמנט הכיתור של יחידות טקטיות ובידוד דרגים לוחמים מדרגי פיקוד במסגרת תפיסת הלחימה שלו, שכן נמצא שלכיתור יש השפעה קשה על מורל האויב גם במציאות שבה שיעורי השחיקה בפועל של יחידות האויב אינם גבוהים. שמועות שנפוצות בין היחידות הלוחמות של האויב הן מקור חשוב לדמורליזציה, ואת אלה ניתן להעצים באמצעות לוחמה פסיכולוגית.
- **לחימה במרחב מאוכלס בצפיפות.** עזה היא אחד האזורים המאוכלסים והצפופים ביותר בעולם. סביבה מאוכלסת תאפיין את מרבית זירות המבצעים הצפויות של צה"ל. במבצע "עופרת יצוקה" בלטה העובדה שהאויב נטמע באוכלוסייה האזרחית ומשתמש בה ובתכסית הבנויה של השטח כדי להתבצר ולהסתתר. לא זו בלבד שהאויב הופך אזרחים לכלי

מגן, אלא הוא גם עושה שימוש תעמולתי-אסטרטגי בפגיעה הצפויה באזרחים במרחב הלחימה כדי להפוך את היוצרות: להאשים את ישראל בפשעי מלחמה ולא לפי אותה להפסיק את הלחימה בטרם הושגו יעדיה. זהו ככל הנראה חלק מהרעיון המערכתי המתוכנן שלו.

האסטרטגיה הזאת של האויב מעמידה את צה"ל בפני דילמה: נקיטת משנה זהירות כדי להימנע מפגיעה באזרחים מגבילה מאוד את האפקטיביות המבצעית של צה"ל, מספקת לאויב את מעטה ההגנה שאליו שאף ובהכרח מביאה לשיעור נפגעים גבוה יותר בקרב כוחותינו. לעומת זאת אי-נקיטת משנה זהירות מול האוכלוסייה האזרחית אינה תואמת את ערכי הלחימה של צה"ל, מביאה לפגיעה רחבת היקף בבלתי מעורבים ובסופו של דבר משרתת את האויב באמצעות האשמת צה"ל בזירה הבין-לאומית בפגיעה מכוונת באזרחים - מה שמביא להפעלת לחצים דווקא על הצד הישראלי.

כדי להיחלץ מהדילמה הזאת על צה"ל לשלב את המאמץ ההומניטרי-האזרחי במסגרת מאמצי הלחימה שלו. המאמץ הזה כולל שלושה אלמנטים מרכזיים:

ראשית, פרסום אזהרה מקדימה, יעילה ובהירה לאוכלוסייה האזרחית במרחב הלחימה היבשתית או במרחבים המועדים לפגיעה מהאוויר. ישנה חשיבות רבה למתן הזדמנות לאזרחים לפנות את האזורים הצפויים להיפגע בקרבות, לאפשר להם די זמן לכך וגם לתת להם הכוונה נכונה למרחבים בטוחים הכוללת צירי תנועה שאותם נדרש צה"ל לכבד.

על צה"ל לשלב את המאמץ ההומניטרי-האזרחי במסגרת מאמצי הלחימה שלו

שנית, יש לעודד ולאפשר מאמץ הומניטרי של גורמים בין-לאומיים במעטפת של מרחב הלחימה על בסיס תיאום והגדרת מרחבים וצירים בטוחים.

שלישית, במקביל למאמצים ההומניטריים על צה"ל להפעיל את כל עוצמת האש שלו במישור הטקטי כדי למצות את היתרון היחסי שלו אל מול האויב ולא לאפשר לו לממש את ההיגיון של הסתתרות בחסות האוכלוסייה. במילים אחרות: הרעיון הבסיסי של צה"ל בתחום הלחימה בשטח מאוכלס צריך להיות להזהיר את האוכלוסייה ולסייע לה כאילו אין אויב, וללחום באויב במרחבי המגע או ההסתתרות שלו כאילו אין אוכלוסייה. דרך הפעולה הזאת נועדה להבטיח את כישלון האסטרטגיה של האויב המבוססת על הפיכת האוכלוסייה למגן ולמסתור ברמה הטקטית וכלי לניגוח ישראל ולהגבלת חופש התמרון שלה ברמה האסטרטגית. דרך הפעולה הזאת של צה"ל גם מיועדת להשיג מטרה נוספת לטווח הארוך יותר: ערעור היחסים בין ארגוני הטרור לבין האוכלוסייה האזרחית.

מודלים אסטרטגיים שונים להפעלת הכוח

ממבצע "עופרת יצוקה" עולה לקח חשוב נוסף: הצורך להגדיר מראש את מודל הפעלת הכוח שעליו נשען המבצע. לדעתי, מבצע צה"ל בעזה יכול היה להסתיים

ובדרך כלל מחייב מבצע צבאי רחב היקף ומתמשך שכולל בסופו אתגרים הנוגעים לאופן שימורו של ההישג הצבאי (המשך שליטה בשטח שנכבש או הסדרה בין-לאומית יעילה).

כאמור, ההנהגה של ישראל - כך ניתן להתרשם - לא סיכמה בינה לבין עצמה את מודל הפעלת הכוח של "עופרת יצוקה" טרם היציאה למבצע. אילו החליטה על מודל של "פעולת גמול", ניתן היה לסיים את המבצע - ללא תלות בהישגים מדיניים כלשהם - כבר במהלך השבוע הראשון או השני. אילו החליטה על מודל של "מערכה משברית", היה הדרג המדיני נדרש לברר ולסכם מראש - או לפחות במהלך המבצע - את השאלות הבאות:

1. מהו האיום הרחב יותר שממנו אנו "מציעים" לאויב להימנע? מייטוט שלטון החמאס בעזה? ניתוק עזה מסיני? ובמקביל, האם ישראל אכן מוכנה לממש את האיום אם תידרש לכך?

2. מהו המנגנון הצבאי שיאפשר לאויב לבצע את חשבון הרווח וההפסד שלו תוך כדי המבצע ושיאפשר לו מוצא של כבוד לשם מימוש מסקנותיו? מנגנון כזה יכול להיות סוג של עצירה זמנית וחד-צדדית במבצע בשלבי המוקדמים יותר.

3. מהו מנגנון ההסדרה הרצוי - ומול מי. מנגנון הסדרה בין-לאומי, למשל, מחייב משך מבצע ארוך יותר ומחייב איום השונה במהותו מאיום המופעל כלפי האויב. כדי להמחיש את הנקודה האחרונה אזכיר שהחמאס עשוי היה להיות מאוד מאוים מהאפשרות שצה"ל יכבוש את מרחב העיר רפיח. לעומת זאת ייתכן שהאפשרות הזאת עלתה בקנה אחד עם האינטרסים של מצרים, ולכן מערכה המכוונת ליצירת מנגנון הסדרה מול מצרים נכון שתימנע מלאיים במהלך שיפתור, מבחינת המצרים, את הצורך שלהם לפעול על פי האינטרס של ישראל.

אשר למודל "הסרת האיום" - ברור שמבצע "עופרת יצוקה" לא נועד להסיר את איום החמאס מרצועת עזה. הדברים נאמרו במפורש, ויעדי המבצע נוסחו בהתאם. עם זאת, כדי לממש מודל של מערכה משברית מתחייבת יצירת אמינות בנוגע לכוונותה של ישראל להרחיב את מהלכיה עד כדי מודל "הסרת איום" (הסרה מוגבלת או הכרעה צבאית שלמה).

יש אפוא לפתח את המודלים הבסיסיים של הפעלת הכוח ברמה האסטרטגית ולסכם מראש את המודל הננקט בכל מבצע, בהתאם ליעדיו. עם זאת, למרות הרצון לסכם מראש את יעדיו של מבצע צבאי ולדבוק בהם, נדרש להכיר במציאות שבה הפעלת הכוח מייצרת נסיבות השונות מאלה שתוכננו. לכן יש להכיר מראש באפשרויות שיעדי המבצע ישתנו (יצומצמו או יורחבו) בשל אילוצים או לאור הזדמנויות אסטרטגיות.

הלקח הוא שיש להגדיר את התנאים האסטרטגיים והמבצעיים שיכתבו למקבלי החלטות את השיקולים למעבר בין מודל למודל תוך כדי המבצע. למשל: מתי נכון להרחיב פעולת גמול קצרה למערכה משברית מתמשכת, מתי נכון להחליף מערכה משברית המופנית כלפי האויב למערכה משברית המתמקדת בהסדרה עקיפה באמצעות צד שלישי, מתי נכון לוותר על יעדי ההסדרה של מערכה משברית ולהרחיב את יעדי המבצע על פי מודל של מבצע להסרת איום.

סיכום

בשלב הזה נדרשות זהירות רבה והסתייגות בנוגע ליכולת להפיק לקחים ומסקנות ממבצע "עופרת יצוקה" ברמה האסטרטגית. עם זאת נכון להעמיד כבר עתה כמה תובנות בסיסיות ולהמשיך לבחון אותן על ציר הזמן:

1. חשוב לזכור: מבצע "עופרת יצוקה", כמו מבצעים קודמים ואף מלחמת לבנון השנייה, אין בו כדי לשנות באופן בסיסי את המגמות ואת זרמי העומק הדומיננטיים באזורנו. האסלאם הרדיקלי ימשיך להיות גורם

מהר יותר אילו היו יעדיו ומודל הפעולה שלו מנוסחים ומוגדרים מראש. במילים אחרות: התמשכות המבצע והקושי להגדיר את יעדיו ואת הדרך לממשם נבעו מכך שלא הייתה הסכמה על מודל הפעלת הכוח במבצע. ניתן להימנע מכך אם עורכים מראש תיאום ציפיות עם הדרג המדיני בנוגע ליעדי המבצע, לתוכנית המבצע ולניהולו המשותף על ידי הדרג המדיני והדרג הצבאי. נראה שבתחום הזה של שיתוף הפעולה יש מקום לשיפור.

כדי לשפר את היכולת לתאם את הציפיות ולקבוע מראש את סוג הפעולה יש להגדיר מודלים בסיסיים של הפעלת כוח ולבחור את המודל המועדף במסגרת ההחלטה על יציאה למבצע. להלן סקירה של כמה מודלים אפשריים:

• **"פעולת גמול" (פעולה להרתעה).** על פי המודל זה מופעל הכוח במהלך רחב היקף ולמשך זמן קצר, יחסית, כדי להמחיש לאויב את עליונותו של צה"ל, לגבות ממנו מחיר על הפעלת טרור ולייצר הרתעה. המאפיינים העיקריים של מודל פעולת הגמול: המשימה היא לפגוע כדי להרתיע, אין כוונה להגיע להסדרה עם האויב או עם כל גורם אחר. עם זאת פעולת גמול יכולה להיות חלק מאסטרטגיה של רצף פעולות שבמצטבר יש להן פוטנציאל לקידום יעדים שמעבר להרתעה גרידא.

מבצע "עופרת יצוקה", כמו מבצעים קודמים ואף מלחמת לבנון השנייה, אין בו כדי לשנות באופן בסיסי את המגמות ואת זרמי העומק הדומיננטיים באזורנו

• **מערכה משברית/מיקוח אלים (פעולה להרתעה ולהסדרה).** על פי המודל הזה מופעל הכוח במהלך רחב היקף שתכליתו לייצר איום על האויב ולהרתיעו, לאלצו להפסיק פעולות עוינות שנקטו ואולי אף לכפות עליו להסכים להסדרה כלשהי שתגביל את חופש הפעולה שלו בעתיד.

המאפיינים העיקריים של מערכה משברית: היא מניחה את קיומו של אויב המשקלל מאזן רווח והפסד ופועל לאורו, היא מחייבת יצירת איום רחב על האויב - כדי שיהיה לו אינטרס לעצור את הלחימה לפני שהאיום יתממש - היא מחייבת תכנון של מנגנוני "ירידה מהעץ" שיאפשרו לאויב מוצא של כבוד ואפשרות להיענות לתנאים והיא מחייבת יכולת ונחישות של הצד המאיים לממש את האיום שלו - אם יש בכך צורך. למודל הזה יש גרסאות שונות: גרסה אחת, למשל, היא הפעלת לחץ להשגת הסדרה ישירה מול האויב. גרסה אחרת היא הפעלת לחץ למימוש הסדרה עקיפה באמצעות מנגנונים בין-לאומיים ואזוריים.

• **הסרת האיום.** זו יכולה לנוע בין פעולת מניעה לבין פעולה להשגת הכרעה. על פי המודל הזה מופעל הכוח הצבאי כדי לפגוע ביכולתו של האויב לפעול ביעילות באמצעות נטרול נכסים חיוניים שלו (למשל חסימת ההברחות בציר פילדלפי באמצעות כיבוש מרחב רפיח או הרחקת אש"ף לטווח 40 ק"מ מהגבול בתחילת מבצע של"ג), או, בגרסה רחבה יותר, באמצעות הכרעת כוחו הצבאי ונטילת יכולתו להילחם (למשל באמצעות גירוש אש"ף מלבנון ב-1982 או מייטוט שלטון החמאס בעזה באמצעות כיבושה). בשונה משני המודלים האחרים, המודל זה מכוון ליכולת האויב ולא לכוונותיו

בתנופה - בתמיכתם של איראן ושל גורמים אחרים בעולם המוסלמי. המערב והמשטרים הערביים הלאומיים יוסיפו להיות מאותגרים על ידי הזרמים הרדיקליים.

2. למרות הקביעה הזאת נראה שמבצע צבאי מוצלח יכול לפגוע באופן משמעותי בדימוי ההצלחה של רעיון ההתנגדות ולפגוע במומנטום ובלכידות של הצייר הרדיקלי ובמקביל לחזק את המחנה המתון ואת השפעתו.

אומנם האידיאולוגיה הג'יהאדיסטית מכוונת לממד הזמן הרחוק, אך מתנגדיה וקהלי היעד שלה בוחנים אותה ביתר שאת דווקא סביב משברים. לרעיון ההתנגדות יש שתי נקודות תורפה בולטות: הראשונה, הלכידות האידיאולוגית שלו, המלווה בדברי רהב של מנהיגים טרם העימות, עשויה להתגלות חסרת בסיס: בעלי הברית של החמאס לא פעלו באופן משמעותי להקלת הלחץ עליו. השנייה, המחויבות של ארגוני הטרור השונים לאיראן היא חרב פיפיות: אוכלוסיית לבנון במלחמת לבנון השנייה ואוכלוסיית עזה במבצע האחרון - שתיהן גילו שמנהיגיהן מובילים אותן למלחמה בעבור יעדים לא ריאליים ובשם אידיאולוגיה המנותקת מהקשר המקומי והלאומי שלהם עצמם.

3. **אסטרטגיה ארוכת טווח.**

מהתבונה האחרונה עולה כי ייתכן שלרצף של מבצעים צבאיים רחבים (אחת לכמה שנים) המלווים בשיתוף פעולה בין לאומי ודיפלומטי בין המלחמות וביצירת לגיטימציה וקונסנזוס מתאימים - לרצף כזה עשויה להיות תרומה ארוכת טווח להתמודדות של המערב עם התנופה שצוברים הצייר המוסלמי רדיקלי ורעיון ההתנגדות. על מדינת ישראל ועל צה"ל לבחון את המשמעות של היערכות למימושה של אסטרטגיה כזאת ברמה המדינית, החברתית והצבאית.

4. **העורף.** ההישג החשוב ביותר ממבצע צבאי רחב היקף טמון בהפגנת העמידות והלכידות של החברה הישראלית אל מול פני האויב. האויב מודע היטב לעליונות הצבאית של צה"ל ושל המערב, והרעיון האסטרטגי שלו מותאם לכך. לצד זאת מניח האויב שהיתרון שלו הוא ביכולתו לקיים

עמידה לאומית-אזרחית ממושכת ביחס ליכולת המוגבלת של חברה מערבית לעמוד במתקפת טרור ממושכת. לכן להפגנת העמידה של העורף הישראלי ולרוח האיתנה במשך כל ימי המבצע יש חשיבות עצומה בסדיקת הנחת היסוד של רעיון ההתנגדות. החברה הישראלית שונה מאוד מזו הפלסטינית והערבית, אך מסוגלת לייצר "צומוד" (בערבית: היצמדות לקרקע, דהיינו עמידה עיקשת) נחוש לא פחות.

5. **קביעה מראש של המודל**

הבסיסי של המבצע. נכון לסכם מראש את המודל שלפיו מפעילים את הכוח במסגרת המבצע ("פעולת גמול", "מערכה משברית" או "הסרת האיום") ואת התנאים להחלפת המודל תוך כדי המבצע. יתר על כן, נכון להפעיל את הכוח בעוצמה רבה ולמצות את כל היתרונות היחסיים של צבא סדיר על פני אויב אסימטרי. כן יש לנצל ככל האפשר את היערכותו הסטטית של האויב. יש לאסוף מידע מודיעיני עליה לפני המבצע ובמהלכו כדי לפגוע בה או לכתרה ולשבור בכך את מורל יחידותיו.

6. **הפעלת הכוח.** מדיניות הומניטרית שתשולב בהפעלת הכוח תאפשר לצה"ל למצות את עוצמתו במקביל לצמצום הפגיעה בבלתי מעורבים וליצור סדקים בין האויב לבין האוכלוסייה שבקרבה בחר להילחם.

7. **העימות הבא.** האויב ינתח וילמד את לקחי העימות בעזה. על דרכי הפעולה האפשריות של החמאס עמדתי כבר בגוף המאמר, והן כוללות מאמצים לחדש את התחמשותו - ובמיוחד באמצעים שחסרו לו בעימות האחרון: רקטות לטווחים ארוכים יותר, נ"ט מתקדם ונ"מ. אשר לצייר הרדיקלי - לא מן הנמנע שבעקבות "עופרת יצוקה" יגבירו חברות הצייר את מחויבותן לסיוע

צבאי הדדי בעימות משבר באמצעות פתיחת חזיתות נוספות נגד ישראל. לא מן הנמנע שמבצע עתידי בעזה יגרוור פתיחה של חזית לבנונית משמעותית - למרות אינטרסים אחרים של חזאללה ושל איראן - וזאת כדי שחברות הצייר יימנעו מחזרה על הדימוי הבעייתי שנוצר להן במהלך המבצע האחרון. על מדינת ישראל ועל צה"ל להיערך לאפשרות כזאת.

נכון יהיה להמשיך ולהעמיק בבירור הנקודות שהועלו כאן ולהפוך אותן, עם השלמת הדיון, לאסטרטגיה עקבית שלפיה תפעל ישראל בהקשר הרחב של המאבק המתמשך באויב האסימטרי וברעיון ההתנגדות.

חבלן בודק שרידי קסאם שנפל כשדרות | ההישג החשוב ביותר ממבצע צבאי רחב היקף טמון בהפגנת העמידות והלכידות של החברה הישראלית אל מול פני האויב. החברה הישראלית שונה מאוד מזו הפלסטינית והערבית, אך מסוגלת לייצר "צומוד" (בערבית: עמידה עיקשת) נחוש לא פחות

